

WSKAZANIA DLA DUSZPASTERSTWA TURYSTÓW

I. Wprowadzenie

II. Adresaci i miejsca realizacji duszpasterstwa turystów

A. Duszpasterstwo zwyczajne w każdej parafii i diecezji

B. Duszpasterstwo w parafiach (regionach) turystycznych

C. Duszpasterstwo grup specjalnych

III. Teologiczne podstawy duszpasterstwa turystów

IV. Walory turystyki z chrześcijańskiego punktu widzenia

V. Problemy moralne związane z turystyką

VI. Kluczowe cele duszpasterskie

VII. Organizacja duszpasterstwa turystów w Kościele

VIII. Praktyczne zadania duszpasterskie

A. Zadania Konferencji Episkopatu Polski

B. Zadania diecezji

C. Zadania parafii, w szczególności parafii w regionach turystycznych

D. Zadania ugrupowań kościelnych, grup duszpasterskich oraz innych instytucji kościelnych organizujących turystykę

E. Duszpasterstwo turystów w sanktuariach i miejscach pielgrzymkowych

F. Współpraca z innymi instytucjami

ANEKS

I. Schemat duszpasterstwa „osób w drodze” w odniesieniu do turystów

II. Zasady certyfikacji szlaków religijnych, pielgrzymkowych i kultury religijnej

III. Zasady licencjonowania przewodników po obiektach sakralnych

IV. Teksty przydatne dla duszpasterstwa turystów

I. WPROWADZENIE

1. Turystyka jest współcześnie zjawiskiem rozwijającym się niezwykle dynamicznie w całym świecie. Angażuje wiele instytucji i osób. Na szlaki piesze, motorowe, wodne i powietrzne wyrusza, jak się szacuje, ponad miliard turystów różnych narodowości, kultur i religii. Z turystyką wiążą się nie tylko kwestie społeczne, ekonomiczne, organizacyjne i polityczne, ale także moralne i religijne. Dlatego jest ona wyzwaniem także dla Kościoła i wymaga jego aktywnego zaangażowania[1].

Niniejsze *Wskazania* mają za zadanie nieść pomoc wszystkim osobom i instytucjom zaangażowanym w posługę duszpasterską i apostolską w świecie turystyki. Adresowane są do duchowieństwa oraz do osób świeckich o szczególnych kompetencjach w sprawach turystyki, czynnie w niej uczestniczących: biskupów, diecezjalnych duszpasterzy turystów i pielgrzymów, aktywnych duszpastersko specjalnych grup w ramach turystyki, proboszczów miejscowości

turystycznych, kustoszy ośrodków pielgrzymkowych, kapelanów lotnisk i portów morskich, pracowników biur turystycznych i pielgrzymkowych oraz podobnych instytucji, działaczy stowarzyszeń organizujących turystykę, zwłaszcza turystykę religijną, przewodników i pilotów grup turystycznych, jak też wszyscy inni uczestników ruchu turystycznego.

Ze względu na wieloaspektowość i bogactwo zagadnienia, niniejsze *Wskazania* ograniczą się do podania najistotniejszych zaleceń. Wychodząc od podstaw teologicznych, opisują najważniejsze walory i problemy moralne związane z turystyką, przedstawiają struktury organizacyjne duszpasterstwa i istotne zadania duszpasterskie realizowane na różnych szczeblach. Podają szereg praktycznych uwag, przydatnych organizatorom duszpasterstwa i samym turystom. Odsyłają także do innych dokumentów i tekstów mogących służyć pomocą na polu duszpasterskim.

II. ADRESACI I MIEJSCA REALIZACJI DUSZPASTERSTWA TURYSTÓW

2. W opisie duszpasterstwa turystów należy wyróżnić przynajmniej trzy kategorie wędrowek, które pomogą zidentyfikować adresatów działań duszpasterskich:

a. Pielgrzymka – stanowi jedną z form wyrażania religijności. Jej celem jest bliższe spotkanie z Bogiem przez akty pobożności, m.in. modlitwę, życie sakramentalne lub akty pokutne spełniane w drodze i w miejscach świętych.

b. Turystyka – jest jedną z form przeżywania czasu wolnego; w szczególności realizuje cele poznawcze i rekreacyjne. Turystami określa się też osoby przyjeżdżające na dłuższy, stacjonarny odpoczynek, kolonie, wczasy, obozy (są oni także nazywani wczasowiczami, urlopowiczami itp.).

c. Turystyka religijna – łączy w sobie w różnej proporcji i z różną intensywnością formy turystyczne i pielgrzymkowe, czyli akty pobożności oraz chęć poznawania świata i rekreację.

3. Ze względu na specyfikę ruchu turystycznego, duszpasterstwo turystów realizowane jest w różnych miejscach i na różnych płaszczyznach. Scharakteryzują je niżej zamieszczone punkty. Odnoszą się one przede wszystkim do opieki duszpasterskiej nad turystami i uczestnikami turystyki religijnej. W szczegółowy sposób o pielgrzymach traktują odrębne *Wskazania*[2]. Należy mieć na uwadze, że granice pomiędzy wymienionymi kategoriami osób wędrujących nie zawsze są ostre i w wielu wypadkach trzeba je traktować łącznie.

A. Duszpasterstwo zwyczajne w każdej parafii i diecezji

4. W ramach zwyczajnej posługi duszpasterskiej Kościoła powinny znaleźć się elementy związane z wolnym czasem i turystyką. Każdy człowiek regularnie przeżywa chwile wolnego czasu, często stając się turystą, wyjeżdżając ze swego domu w celach wypoczynkowych, poznawczych, towarzyskich itp. Duszpasterstwo zatem przygotowuje każdego chrześcijanina do owocnego przeżywania czasu wolnego i turystyki. W szczególności eksplikuje wartości związane z tym okresem życia, nie pomijając problemów moralnych i zagrożeń z nim związanych, jednocześnie ukazuje kierunki chrześcijańskich rozwiązań. Kwestie te wplatają się w zwyczajną działalność duszpasterską każdej parafii, diecezji i całego środowiska chrześcijańskiego. Z większą intensywnością pojawiają się one w okresach ferii i wakacji. Realizowane są zwłaszcza w formie przygotowania do tego czasu (przed wakacjami) i chrześcijańskiej oceny (po wakacjach).

B. Duszpasterstwo w parafiach (regionach) turystycznych

5. W niektórych regionach atrakcyjnych turystycznie i rekreacyjnie okresowo nasila się ruch turystyczny (wczasowy), a liczba gości niekiedy jest wyższa niż miejscowych parafian. Duszpasterze tych regionów nie powinni ignorować tego faktu. Ich działania nie mogą ograniczać się do zwyczajnej „obsługi” wierzących katolików („okresowych parafian”), ale są też szansą nowej ewangelizacji, zwłaszcza wobec osób stojących z dala od Kościoła. Czas odpoczynku w wielu przypadkach skłania człowieka do głębszych refleksji nad swoją egzystencją. Nie można przeoczyć tej szansy.

6. Miejscowi mieszkańcy w sezonie turystycznym w większym stopniu obciążeni są pracą przy obsłudze gości i miewają trudności w wykonywaniu zwykłych praktyk religijnych. Niekiedy też muszą konfrontować się ze złymi wzorami moralnymi ze strony przybyszów. Zatem duszpasterstwo związane z turystyką w tych parafiach powinno być skierowane także do stałych mieszkańców, pełniąc zadania profilaktyczne, służąc wsparciem, umocnieniem, przygotowując do różnych sytuacji i problemów związanych z przyjęciem turystów.

C. Duszpasterstwo grup specjalnych

7. Na turystyczne szlaki wyrusza wiele grup zorganizowanych. Turystyka jako dziedzina gospodarki bezpośrednio bądź pośrednio zatrudnia wiele osób. Należą do nich m.in. przewodnicy, piloci grup, rezydenci, touroperatorzy, hotelarze, pracownicy schronisk, ośrodków rekreacyjnych, agroturystycznych, gastronomicznych, transportowych, biur podróży, ratownicy górscy i wodni itd. Liczne stowarzyszenia i organizacje kościelne oraz świeckie jako jeden z celów działalności stawiają sobie organizację turystyki. Imprezy turystyczne przygotowują też same parafie. Do tych wszystkich podmiotów, przy uwzględnieniu ich specyfiki, skierowane ma być duszpasterstwo turystów.

III. TEOLOGICZNE PODSTAWY DUSZPASTERSTWA TURYSTÓW

8. Każda działalność Kościoła – także duszpasterstwo turystów – wynika z misji zleconej mu przez Chrystusa. Stąd też znajduje swe korzenie w Objawieniu i opisywana jest przez teologię. Człowiek, będąc mieszkańcem ziemi, bytuje „w drodze”, świadomy, że ten świat jest dla niego tylko etapem wędrówki do wiecznej szczęśliwości nieba. Każda chwila życia na tej ziemi jest prowizoryczna, przejściowa. Jak pisze natchniony Autor: „nie mamy tutaj trwałego miasta, ale szukamy przyszłego”[3]. Stąd człowiek nazywany jest nieustannym pielgrzymem (*homo peregrinus*, *homo viator*; używa się niekiedy określenia *homo turisticus*). Szczególnym aspektem tej drogi jest dążenie do świętości, którą człowiek zdobywa przez całe życie[4]. Można je nazwać wędrówką ducha. W niebie człowiek osiągnie pełnię świętości przez zjednoczenie z Bogiem. Każda wędrówka na ziemi – turystyka czy pielgrzymka – jest swoistym odzwierciedleniem owej drogi duchowej. Stanowi inspirację w naśladowaniu Jezusa Chrystusa. Stwarza sprzyjającą okazję do rozwoju osobistej świętości, koniecznej dla osiągnięcia nieba oraz wyrabiania ludzkich cnót. Służy zdobywaniu nowych doświadczeń, pomocnych w wielostronnym rozwoju – fizycznym, kulturalnym, społecznym i religijnym.

Turystyka jest formą odpoczynku. Odpoczynek przeżywany na ziemi odzwierciedla wieczny spoczynek w Bogu, do którego zmierzamy przez ziemskie życie[5]. Turysta spodziewa się w docelowym miejscu swej podróży przeżycia w bogaty sposób chwil fizycznego i duchowego wytchnienia. Każdy z ludzi, pielgrzym tej ziemi, ma nadzieję, że po trudach doczesnej wędrówki znajdzie odpoczynek wśród zbawionych, we wspólnocie z Bogiem.

Turystyka przypomina wędrówkę Apostołów i uczniów Chrystusa, która była i jest drogą ewangelizacji – rozkrzewiania wiary i ewangelicznego świadectwa. Sobór Watykański II zachęca: „Ci zaś, którzy podróżują, czy to z racji załatwiania spraw międzynarodowych, czy interesów lub wypoczynku, niech pamiętają, że wszędzie są wędrującymi głosicielami Chrystusa i niech się zachowują jak Jego prawdziwi wyznawcy”[6].

Tenże Sobór zauważa, że: „[...] ludzie skłonieni różnymi powodami do zmiany miejsca pobytu, zmieniają też sposób swego życia”[7]. Turyści, opuszczając swój dom i wyruszając w drogę, mogą osiągać nowe wartości sprzyjające ich rozwojowi, ale też ulegać negatywnym wpływom. Dalej w dokumencie czytamy: „Czas wolny winien być przeznaczony w sposób właściwy na relaks duchowy oraz wzmacnianie zdrowia ducha i ciała”. Wraz z innymi rodzajami aktywności związanych z tym czasem wymieniana jest turystyka. Wszystkie sprzyjają „doskonaleniu zdolności człowieka”, wspierają „zachowanie psychicznej równowagi”, służą ubogaceniu człowieka przez wzajemne poznanie i wytwarzanie „braterskich związków pomiędzy ludźmi należącymi do wszystkich środowisk, narodów i ras”[8]. W kolejnym punkcie dokumentu Sobór podkreśla, że: „[...] wszyscy

powinni cieszyć się wypoczynkiem i czasem wolnym wystarczającym do prowadzenia życia rodzinnego, kulturalnego, społecznego i religijnego”. Daje to okazję do swobodnego rozwoju aktywności i możliwości życia, których człowiek nie jest w stanie realizować podczas pracy zawodowej[9].

IV. WALORY TURYSTYKI Z CHRZEŚCIJAŃSKIEGO PUNKTU WIDZENIA

9. Uprawianie turystyki przynależy do czasu wolnego i jest darem Bożym, jednym z wielu przygotowanych przez Stwórcę dla człowieka, służącym jego duchowemu, intelektualnemu, fizycznemu, ale także religijnemu rozwojowi. Tak też należy to przedstawiać w duszpasterstwie.

Ma on liczne walory, spośród których można wymienić najważniejsze:

10. Turystyka służy odnowie i rozwojowi osoby ludzkiej[10].

Zdrowie i fizyczna prężność stanowią podstawowe dary Boże w porządku doczesnym. Poprzez turystykę i ruch z nią związany odnawiają się i wzmacniają fizyczne siły człowieka. Ma ona zatem w tej sferze znaczenie profilaktyczne. Wysiłek towarzyszący turystyce umacnia nie tylko ciało, ale wspiera rozwój cnót, szczególnie takich, jak cierpliwość, samodyscyplina, wytrwałość, ofiarność, hart wewnętrzny i przyczynia się do kreowania sił duchowych. Pomaga w łagodzeniu stresów związanych z codziennym życiem i przywracaniu równowagi ducha. Można zatem mówić o swoistej „ascezie turystyki”.

11. Turystyka przyczynia się do budowania i umacniania więzi międzyludzkich.

Człowiek jest stworzony przez Boga jako istota społeczna. Rozwija się poprzez budowanie relacji z drugą osobą. Turystyka jest okazją do spotkania z drugim człowiekiem, tak w samej grupie wędrującej, jak i w odwiedzanej okolicy, zatem sprzyja umacnianiu więzów rodzinnych i rozwojowi przyjaźni z napotkanymi ludźmi. Umożliwia nawiązywanie kontaktów z reprezentantami innych krajów i kultur, poznanie ich zwyczajów i sposobów życia. W konsekwencji prowadzi to do wielostronnego, wewnętrznego rozwoju samego turysty. Często następuje przezwyciężanie uprzedzeń, przełamywanie nieufności i budzenie wzajemnego zaufania. Tak dokonuje się zbliżenie między narodami i budowanie pokoju[11]. Czas turystyki stwarza liczne okazje do dania chrześcijańskiego świadectwa tak ze strony turystów, jak i przyjmujących ich gospodarzy. Rozwija się cnota gościnności, dochodzi do poznania nowych wzorców i ich naśladowania. Chrześcijan można nazwać wędrującymi ambasadorami Chrystusa.

12. Turystyka umożliwia poznanie bogactwa kultury.

Świat został przez Boga powierzony ludzkości nie tylko jako miejsce zamieszkania, ale także jako przestrzeń, w której człowiek rozwija się i nabiera doświadczeń. Turystyka jest czasem poszerzania wiedzy o świecie, a turysta może poznawać wartości innych kultur bez pośrednictwa, niejako „z pierwszej ręki”. Następuje spotkanie różnych kultur i dokonuje się między nimi twórczy dialog, a wymiana w nim następująca służy wzajemnemu wzbogaceniu[12]. Turystyka daje okazję sięgania do korzeni historii, kultury i wiary. Stąd też staje się czynnikiem umacniania tożsamości narodowej i chrześcijańskiej oraz drogą patriotycznego wychowania[13]. Podziwianie zabytków sztuki i architektury chrześcijańskiej jest żywą katechezą zbliżającą turystę do Boga (*biblia pauperum, via pulchritudinis*)[14]. Poznanie i wyczerpanie na wartości ludzkiej kultury budzi odpowiedzialność za jej ochronę i rozwój.

13. Turystyka wprowadza w środowisko przyrody.

Turystyka zbliża człowieka do przyrody, pozwala poznać jej piękno wskazujące na Stwórcę, prawa w niej panujące oraz czerpać z wielu innych dóbr w niej zawartych. Tą drogą turysta wzbogaca się w sferze fizycznej, uczuciowej i duchowej. Kontemplacja piękna przyrody uszlachetnia człowieka, pobudza jego wyobraźnię, pomaga w przezwyciężaniu stresów codziennego życia. Pokonywanie trudności drogi turystycznej hartuje ciało i ducha. Wśród natury człowiek znajduje miejsce

sprzyjające wyciszeniu i modlitwie. Zbliżenie do przyrody sprzyja wyczuwaniu na jej wartość, stąd służy formowaniu odpowiedzialności za środowisko naturalne i postaw proekologicznych[15].

14. Turystyka jest czasem umacniania wspólnoty z Bogiem.

Turystyka stanowi okazję do umocnienia wiary. Sam świat przyrody jest znakiem wskazującym na istnienie Boga[16]. Zabytki kultury chrześcijańskiej, które ma okazję obejrzeć turysta, są świadectwem wiary ich twórców i całych pokoleń wierzących. Zatem kontemplacja owych znaków w świecie natury i kultury sprzyja poznaniu prawd wiary i zwróceniu turysty w stronę Boga. Oddalenie od codziennych obciążeń, cisza i spokój stają się okazją do refleksji nad sensem otaczającego świata oraz nad życiem osobistym. Stwarza sprzyjające warunki do modlitwy wśród przyrody, w kościołach, sanktuariach, przy przydrożnych kapliczkach.

V. PROBLEMY MORALNE ZWIĄZANE Z TURYSTYKĄ

15. Jak każda dziedzina ludzkiego życia, turystyka niesie ze sobą problemy moralne. Jan Paweł II nauczał: „niech nikt nie ulega pokusie traktowania czasu wolnego jako «odpoczynku od wartości»”[16]. W duszpasterstwie turystycznym nie należy nadmiernie koncentrować się na eksponowaniu zagrożeń związanych z tym czasem, unikając przesadnego moralizowania. Niemniej eksponując pełną prawdę o turystyce, trzeba wskazać moralne zagrożenia z nią związane, by w porę im przeciwdziałać. Według Jana Pawła II do najbardziej charakterystycznych należą wymienione poniżej.

16. Turystyka jest jedną z form spędzania wolnego czasu. Ludzka wolność zawsze może być fałszywie rozumiana. Turystyka wyprowadza człowieka z własnego środowiska rodzinnego i społecznego, które do pewnego stopnia kontroluje jego zachowania. W obcym otoczeniu turysta staje się anonimowy, co może sprzyjać fałszywie rozumianej swobodzie i „uwolnieniu” od zasad moralnych, np. nadużywaniu alkoholu, dopalaczy, narkotyków i innych używek, nudyzmowi, dewastacji środowiska, gorszącym innych zachowaniom. Jak i w innych dziedzinach życia, nałogi powodują liczne szkody, stanowią zaprzeczenie jednego z celów turystyki, jakim jest umacnianie zdrowia oraz negują prawdziwą radość czasu wolnego. Niekiedy turysta poddany jest presjom powodującym inne zniewolenia, np. poprzez tzw. turystyczne rytuały i modę, koncentrację na nadmiernym poszukiwaniu przyjemności.

Wraz z nieodpowiedzialnym podejściem do wolności, uwolnieniem od codziennego zwykłego rytmu aktywności, pojawia się zaniedbanie życia religijnego, zwłaszcza niedzielnej Mszy św. i modlitwy.

17. W trakcie uprawiania turystyki wiele osób nie potrafi wyzbyć się codziennego pośpiechu i wyciszyć. Pojawia się zjawisko zwane niekiedy „neurozą turystyki” („neurozą czasu wolnego”). Polega ono m.in. na nie zawsze uzasadnionej chęci wyjazdu jak najdalej, użycia jak najwięcej, doznania maksimum przyjemności. Pośpiech rodzi powierzchowność, bierny i mało twórczy odbiór wartości oraz nastawienie konsumpcyjne. Z drugiej strony, człowiek wchodząc w wolny czas nie potrafi w twórczy sposób zagospodarować go i odczuwa egzystencjalną frustrację.

18. Turystyka dociera dziś do niemal wszystkich zakątków świata, a turysta ma okazję spotkania z innymi religiami. W związku z tym pojawić się może u niego brak szacunku, a nawet pogarda dla religijnej odmienności. Z drugiej strony zafascynowanie innymi religiami i światopoglądami może spowodować synkretyzm religijny, relatywizację swoich przekonań oraz porzucenie własnej religii i kulturowej tożsamości. Rodzi się także niebezpieczeństwo traktowania obrzędów religijnych jako swego rodzaju teatru, w oderwaniu od ich właściwego znaczenia.

Podobnie jak w przypadku religii, turystyka daje okazję do spotkania różnych, nierzadko bardzo odległych kultur. Turyści mogą okazywać brak szacunku dla innych kultur, postawę wyższości wobec nich i dążyć do narzucania swojej kultury. Czasami dochodzi do ekspansji złych wzorów etycznych. Turyści mogą także traktować inne kultury wyłącznie jako płytką atrakcję, w oderwaniu

od właściwych im korzeni (tzw. „sztuczna etniczność”, „teatr etniczny”). Z drugiej strony rodzi się niebezpieczeństwo popadania w kosmopolityzm[17].

19. Turystyka prowadzi w regiony wartościowe przyrodniczo. Obserwuje się niekiedy brak szacunku dla przyrody, jej dewastację, pozostawianie śmieci, zatrutowanie ziemi, powietrza i wody, brak respektu dla ciszy i wywoływanie hałasu. Podobne zjawiska zauważa się w środowiskach miejskich, będących celem turystyki.

20. W niektórych, zwłaszcza popularnych destynacjach, występuje zjawisko przesycenia ruchem turystycznym. Skutkiem tego są utrudnienia komunikacyjne, hałas, zaśmiecanie otoczenia, niszczenie zabytków kultury i przyrody, zagarnianie przez turystów coraz większych przestrzeni itp. Miejscowości dotknięte tym problemem próbują wręcz bronić się przed turystami, którzy utrudniają codzienną egzystencję stałym mieszkańcom.

21. Z narastaniem ruchu turystycznego wiąże się zagrożenie przestępczością, zwłaszcza kradzieżami, niebezpieczeństwo wypadków i rozprzestrzeniania chorób.

22. Niekiedy sposoby wypełniania czasu turystyki pozostają na niskim poziomie. Zwykle jest to skutkiem braku głębszych zainteresowań turystów bądź złej organizacji, jak też schlebienia niskim potrzebom ludzkim. Takie formy turystyki skłaniają do lenistwa i bezwartościowego tracenia czasu. Tego rodzaju turystykę można nazwać „ubogą” lub „pustą”.

24. Turyści nie zawsze dbają o własne bezpieczeństwo, często nie są odpowiednio przygotowani do uprawiania turystyki, lekceważą zasady poruszania się na drogach, a zwłaszcza w regionach trudnych (góry, zbiorniki wodne). Popularne stają się ekstremalne formy turystyki, czasami nieroztropnie planowane. Tego rodzaju sytuacje narażają zdrowie i życie turystów oraz służb ratunkowych, spieszących im z pomocą.

Turystyka staje się dziś jedną z dynamicznie rozwijających się i dochodowych gałęzi gospodarki. Z tym wiąże się niebezpieczeństwo traktowania jej jedynie jako źródła materialnego profitu, tzw. produktu turystycznego, poddanego wyłącznie mechanizmom popytu i podaży, z równoczesnym marginalizowaniem głębszych, nadmaterialnych jej wartości. Komercjalizacja usług turystycznych prowadzi do uprzedmiotowienia turysty i natury[18].

Sami turyści bywają skłonni są do niekontrolowanego wydawania swych oszczędności i trwonienia pieniędzy[19]. To łączy się z zagrożeniem dla rodzinnego budżetu a nawet staje się gorszące dla ludzi uboższych.

25. Problemem o międzynarodowej skali staje się tzw. turystyka seksualna. Są to wyjazdy w celu uprawiania różnych form prostytucji. Często przygotowywane są w sposób zorganizowany przez wyspecjalizowane agencje. Ich skutkiem jest poważna demoralizacja w społecznościach przyjmujących, jak i wśród samych turystów. Turystyka seksualna łączy się z karygodnym procederem handlu ludźmi, jak też z ich wykorzystywaniem oraz przemocą zwłaszcza wobec kobiet i nieletnich[20].

VI. KLUCZOWE CELE DUSZPASTERSKIE

26. Sobór Watykański II naucza: „[Biskupi] niech pouczają, jak należy oceniać w myśl nauki Kościoła osobę ludzką razem z jej wolnością i z samym życiem ciała, rodzinę [...], społeczność świecką z jej prawami i stanami, pracę i wypoczynek...”[21]. Słowa te należy odnieść do wszystkich duszpasterzy i świeckich apostołów.

Celem duszpasterstwa turystów jest w pierwszym rzędzie ukazanie chrześcijańskich wartości turystyki, a następnie moralna ocena specyficznych sytuacji obserwowanych w świecie turystyki oraz formacja postaw etycznych. Poprzez konkretne inicjatywy, o których będzie mowa niżej, należy pomagać człowiekowi w wyborze form spędzania turystyki (wolnego czasu), które sprzyjają rozwojowi jego osobowości i wiary chrześcijańskiej.

27. Dokumenty kościelne zwracają uwagę na duszpasterską troskę o osoby, które mają utrudniony kontakt ze zwyczajnym duszpasterstwem. Sugerują, że pośród nich znajdują się turyści oraz osoby ich obsługujące, pozostające poza własnymi miejscami zamieszkania i parafiami. *Kodeks Prawa Kanonicznego* zaleca, by w miarę możliwości „mianować kapelanów dla tych, którzy ze względu na warunki życia nie mogą korzystać ze zwyczajnej posługi proboszczów, a więc dla emigrantów, uchodźców, koczowników, odbywających podróże morską”[22]. Natomiast Sobór Watykański II zachęca, by szczególną troską „otoczyć wiernych, którzy z powodu sytuacji życiowej nie mogą w sposób zadowalający korzystać z ogólnej, zwykłej opieki duszpasterskiej proboszczów albo zupełnie są jej pozbawieni”. Tu obok migrantów, podróżujących w powietrzu i na morzu, wymienia inne osoby znajdujące się poza miejscem stałego zamieszkania. W szczególności wskazuje na udających się w inne okolice dla wypoczynku i zaleca, by „rozwijać odpowiednie metody duszpasterskie, które pozwolą zatroszczyć się o [ich] życie duchowe”[23].

VII. ORGANIZACJA DUSZPASTERSTWA TURYSTÓW W KOŚCIELE

28. Duszpasterstwo turystów przynależy do wielokształtnego duszpasterstwa „osób w drodze” (turystów, pielgrzymów, migrantów, uchodźców, przymusowo przesiedlonych, zaproszonych robotników, studentów obcokrajowców, pracowników komunikacji morskiej i lotniczej, pracowników cyrków, Romów, nomadów „dzieci ulicy” itp.). Mimo odmiennej charakterystyki każdej z wymienionych grup, można wśród nich znaleźć wiele wspólnych cech i problemów. Chodzi np. o przebywanie poza miejscem stałego pobytu, co oznacza utrudnioną regularną opiekę duszpasterską nad nimi oraz specyficzne moralne i religijne problemy, z którymi muszą się konfrontować.

29. W strukturach Stolicy Apostolskiej sprawami turystyki w skali całego świata zajmuje się Dykasteria ds. Integralnego Rozwoju Człowieka posiadająca osobną sekcję[24]. W ramach Konferencji Episkopatu Polski zagadnienia duszpasterstwa turystów są powierzone Radzie ds. Migracji, Turystyki i Pielgrzymek. W jej skład wchodzi: przewodniczący, biskupi (członkowie) i konsultorzy (duchowni i świeccy). Na szczeblu krajowym odpowiedzialnym za sprawy duszpasterstwa turystów jest Krajowy Duszpasterz Turystów powoływany przez Konferencję Episkopatu Polski. Współpracuje z nim Krajowe Kolegium Duszpasterzy Turystów. W diecezji powinien być powołany Diecezjalny Duszpasterz Turystów, a w miarę możliwości zespół osób duchownych i świeckich współpracujących z nim. Zadania duszpasterskie wśród turystów pełnią kustosze miejsc pielgrzymkowych, proboszczowie miejscowości turystycznych, duszpasterze delegowani przez biskupa do miejscowości turystycznych lub innych grup związanych z turystyką (np. kapelani stowarzyszeń turystycznych, przewodników, ratowników górskich i wodnych). Swoich kapelanów powinny mieć porty lotnicze i morskie. Wszystkie miejscowości z portami morskimi winny zadbać o duszpasterstwo „Stella Maris”.

30. Struktury duszpasterskie „osób w drodze” mają charakter pomocniczy. Nie stanowią one „zarządu”, ale służą różnorodnym wsparciem pracującym „na pierwszej linii duszpasterstwa”: duszpasterzom turystów, pielgrzymów, parafiom, stowarzyszeniom, biurom turystycznym i pielgrzymkowym oraz innym instytucjom zajmującym się sprawami turystyki. Ma się to dokonywać przez:

- a. inicjowanie duszpasterskich programów i projektów,
- b. przygotowanie pomocy duszpasterskich,
- c. inicjowanie współpracy wewnątrzkościelnej oraz z instytucjami świeckimi,
- d. wsparcie organizacyjne i koordynację inicjatyw duszpasterskich,
- e. ocenę duszpasterskich działań wśród turystów, w szczególności dbanie o religijny charakter pielgrzymek,
- f. kontakt i współpracę z instytucjami kościelnymi prowadzącymi studia z zakresu duszpasterstwa turystycznego i pielgrzymkowego,

- g. konsultację w sprawach dotyczących problemów świata turystyki,
- h. kontakt z instytucjami i organizacjami zajmującymi się sprawami turystyki (odpowiednio w skali świata, diecezji, regionu) i konsultację swoich działań z nimi,
- i. obserwację zjawiska migracji w kontekście turystyki oraz pogłębione studium tematu,
- j. formację organizatorów turystyki, pielgrzymek i turystyki religijnej, w szczególności przewodników turystycznych, pilotów, touroperatorów, rezydentów, pracowników biur turystycznych; organizowanie kursów i szkoleń dotyczących zwłaszcza chrześcijańskich walorów turystyki, etyki w turystyce, sztuki i architektury kościelnej itp.,
- k. organizację kongresów, sympozjów, warsztatów dotyczących zagadnień turystyki rozpatrywanej z chrześcijańskiego punktu widzenia,
- l. monitorowanie ustawodawstwa cywilnego dotyczącego zagadnień turystyki[25].

VIII. PRAKTYCZNE ZADANIA DUSZPASTERSKIE

31. Wachlarz praktycznych zadań duszpasterskich wobec uczestników turystyki jest obszerny. Poniżej zostaną wymienione najważniejsze z nich. Każdy z wcześniej wymienionych podmiotów odpowiedzialnych za duszpasterstwo prowadzi obserwację zjawisk mających miejsce w świecie turystyki i w oparciu o ogólne doświadczenia misji Kościoła, wychodząc naprzeciw aktualnym potrzebom. Ponieważ turystyka przekracza granice, duszpasterstwo turystyczne wymaga wielostronnej współpracy wewnątrzkościelnej, jak też ze świeckimi instytucjami zajmującymi się turystyką[26]. Terminy „turystyka” i „turysta” odnoszą się także do osób udających się na wczasy, urlopy, kolonie, obozy, popularnie nazywanych wczasowiczami bądź urlopowiczami.

A. Zadania Konferencji Episkopatu Polski

32. Zadania konferencji episkopatów poszczególnych krajów określają szczegółowo *Wskazania dla duszpasterstwa turystycznego*[27]. Konferencja Episkopatu Polski powołała w celu posługi duszpasterskiej wśród m.in. turystów Radę ds. Migracji, Turystyki i Pielgrzymów. Radzie przewodniczy biskup. W jej skład wchodzi biskupi jako członkowie oraz księża osoby świeckie jako konsultorzy.

33. Obok zadań wymienionych w rozdziale „Organizacja duszpasterstwa turystów w Kościele”, odnoszących się do wszystkich organów duszpasterskich, misją Rady jest w szczególności współpraca z papieską Dykasterią ds. Promocji Integralnego Rozwoju Człowieka, a także z równorzędnymi organizacjami na arenie międzynarodowej oraz organizacjami krajowymi w zakresie turystyki i pielgrzymowania, przekazywanie i realizacja wskazań Stolicy Apostolskiej odnoszących się do duszpasterstwa turystów i pielgrzymów w zakresie ogólnopolskim, wspieranie i koordynowanie wszelkich inicjatyw promujących duszpasterską posługę wśród turystów i pielgrzymów, monitorowanie regulacji prawnych w sprawach osób objętych ww. kompetencją Rady, organizowanie corocznych ogólnopolskich spotkań formacyjnych z przewodnikami turystycznymi, dyrektorami i przewodnikami pielgrzymek oraz Dróg św. Jakuba.

B. Zadania diecezji

34. Duszpasterskie zadania diecezji szczegółowo określa dokument Stolicy Apostolskiej *Wskazania dla duszpasterstwa turystycznego*. Zaleca on, aby turystyka została „objęta diecezjalnym duszpasterstwem jako zwyczajny jego składnik”. Biskup diecezji i współpracujące z nim gremia powinny mieć stale w swym zainteresowaniu kwestie związane z ruchem turystycznym[28].

35. Zadaniem biskupa diecezji jest wyznaczenie kapłana – diecezjalnego duszpasterza turystów oraz ustalenie jego zadań i kompetencji w dekrecie nominacyjnym. Optymalną sytuacją jest utworzenie także zespołu osób świeckich, kompetentnych w zagadnieniach turystyki, o charakterze komisji ds. duszpasterstwa turystycznego, wspierających diecezjalnego duszpasterza. Jeśli wierni o to poproszą, biskup może mianować duszpasterza lub kapelana dla wybranej grupy osób związanej

z turystyką, np. stowarzyszenia turystycznego, przewodników, hotelarzy, ratowników górskich, ratowników wodnych.

Niekiedy zachodzi potrzeba wyznaczenia duszpasterza oraz towarzyszącego mu analogicznego gremium dla rejonu, w którym rozwija się intensywniej ruch turystyczny, np. dla miejscowości turystycznych, regionów nadmorskich, jezior i gór, bądź ośrodków narciarskich.

36. Diecezjalny duszpasterz turystów, wraz z zespołem wspomagającym, działa w ścisłej współpracy ze swoim biskupem. W szczególności inicjuje i koordynuje na terenie diecezji wydarzenia duszpasterskie związane z turystyką, dba o okresowe szkolenia z zakresu turystyki religijnej dla pracowników turystyki, szczególnie przewodników, czuwa nad stroną internetową duszpasterstwa, pozostaje w kontakcie i współpracy z instytucjami świeckimi zajmującymi się turystyką. Gdy zajdzie potrzeba i zostanie o to poproszony, spieszy z pomocą duszpasterską, towarzysząc świeckim wydarzeniom w obszarze turystyki.

37. Biskup powinien mianować kapelana portu lotniczego bądź morskiego, jeśli taki znajduje się na terenie diecezji. Jego kompetencje ustala w dekrete nominacyjnym, kierując się odnośnymi wskazaniem Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz Stolicy Apostolskiej[29].

38. Kościół jest wspólnotą – Ciałem Chrystusa, w którym poszczególne części troszczą się o siebie nawzajem[30]. Zadaniem całej diecezji jest zadbanie o pomoc duszpasterską parafiom w miejscowościach turystycznych (wczasowych), które w okresach urlopowych nierzadko wielokrotnie zwiększają liczbę mieszkańców, co wiąże się z potrzebą zwiększenia liczby posługujących w duszpasterstwie. Troską wspólną biskupa i księży powinno być takie rozłożenie sił, by wspomóc duszpasterzy w miejscowościach o nasilonym ruchu turystycznym[31], a równocześnie umożliwić im należyty wypoczynek. Mogą to być np. zastępstwa urlopowe, pomoc księży urlopowiczów i księży prowadzących w okolicy różne akcje wakacyjne (rekolekcje oazowe, obozy, kolonie, inicjatywy ewangelizacyjne itp.). Niekiedy konieczne staje się okresowe przesunięcie księży z pustoszejących podczas wakacji miast do ośrodków duszpasterskich, gdzie licznie wypoczywają turyści.

39. Duszpasterstwo ma charakter towarzyszenia człowiekowi w różnych wydarzeniach jego życia. Stosowną rzeczą jest organizowanie okresowych spotkań z osobami zaangażowanymi w turystykę. Są nimi przewodnicy, piloci, rezydenci, touroperatorzy, animatorzy czasu wolnego, pracownicy biur podróży, hoteli i wydziałów turystyki różnych szczebli administracji, członkowie stowarzyszeń turystycznych, ratownictwa górskiego itp. Okazją ku temu mogą być święta Bożego Narodzenia, Wielkanoc, Światowy Dzień Turystyki (27 września), Światowy Dzień Przewodnika (21 lutego). Godną zalecenia inicjatywą są pielgrzymki stowarzyszeń turystycznych[32].

Jeśli jest to możliwe, duszpasterstwo winno towarzyszyć świeckim imprezom turystycznym, np. zlotom turystycznym, rajdom, obchodom jubileuszy, dni branżowych, otwarciom obiektów turystycznych itp., włączając w te uroczystości elementy przeżyć religijnych.

W obydwu wymienionych przypadkach mogą to być Msza św., okolicznościowe nabożeństwo bądź wydarzenie kultury chrześcijańskiej. Podczas nabożeństw należy dobrać odpowiednie czytania liturgiczne, wygłosić stosowną homilię, włączyć modlitwy za środowiska turystyczne, celebrować błogosławieństwa bądź wykonać inne czynności, którym towarzyszy symbolika chrześcijańska. Pomocą w tym względzie są teksty zawarte np. w księdze *Obrzędów błogosławieństw dostosowanych do zwyczajów diecezjach polskich*[33]. Tego rodzaju spotkania są znakomitą okazją do religijnej i etycznej formacji specyficznej dla branży turystycznej.

40. Duszpasterstwo diecezjalne powinno zadbać o przygotowanie okresowych szkoleń dla organizatorów turystyki, szczególnie religijnej i pielgrzymowania. Szkolenia takie mogą przeprowadzać instytuty teologiczne istniejące na terenie diecezji. Godnym zalecenia byłaby w tym przypadku współpraca ze świeckimi organizacjami prowadzącymi tego rodzaju szkolenia.

41. Wskazane jest, by klerycy w ramach praktyk duszpasterskich, po odpowiednim przygotowaniu, podejmowali oprowadzanie turystów po obiektach sakralnych, np. katedrze, muzeum diecezjalnym, znaczących zabytkowych kościołach i sanktuariach. W ten sposób uczą się duszpasterstwa, jak też sami zapoznają się z historią i tradycjami lokalnego Kościoła.

42. Na internetowej stronie diecezji winna znajdować się zakładka dotycząca duszpasterstwa turystów, w której umieszcza się m.in. teksty przesłań Kościoła do świata turystyki, informacje o inicjatywach duszpasterskich na terenie całej diecezji, terminarz Mszy św. niedzielnych w diecezji oraz informacje dotyczące sprawowania sakramentu pokuty także w językach obcych, godzin otwarcia kościołów, adresów kontaktowych osób umożliwiających turystom zwiedzanie obiektów sakralnych obiektów, wskazówki co do pomocy duszpasterskich, kontakty z osobami mogącymi wspierać inicjatywy duszpasterskie w parafiach i regionach itp.

C. Zadania parafii, a w szczególności parafii w regionach turystycznych

43. Zadania parafii określa dokument Stolicy Apostolskiej *Wskazania dla duszpasterstwa turystycznego*. Zapisano w nim, że każda parafia ma być miejscem gościnnym dla wszystkich osób zatrzymujących się okresowo na jej terenie, spieszyć im z pomocą a jednocześnie przygotowywać swoich członków do podróży, jeśli pragną ją podjąć. Jest ona „obecna ze swoimi strukturami w miejscach, gdzie rozwija się ruch turystyczny”[34].

44. Duszpasterstwo realizowane jest poprzez posługę słowa. W kazaniach, homiliach, konferencjach i katechezie – pośród innych kwestii – należy uwzględnić tematykę chrześcijańskiego podejścia do czasu wolnego i turystyki, szczególnie przeżywania wakacji i urlopów. Podkreślić trzeba zwłaszcza problem praktyk religijnych (udział w Mszy św., nabożeństwach, codzienną modlitwę), zachowania chrześcijańskich obyczajów i świadectwa turystów wobec napotykanych osób, szczególnie udzielających im gościny. Zwrócić uwagę, że jest to czas nie tyle całkowitej swobody, ile wolności przeżywanej w sposób odpowiedzialny. Należy podkreślać wartości czasu wolnego dla kształtowania ludzkiej osobowości, wspólnoty z Bogiem i innymi ludźmi. Poruszając moralne problemy związane z przeżywaniem wolnego czasu i turystyki, powinno się unikać moralizowania, natomiast kłaść nacisk na chrześcijańską odpowiedzialność za siebie i innych. W przepowiadaniu pomóc turyście w odkrywaniu znaków obecności Boga w przyrodzie i kulturze.

Turystyka jest bliska naturalnemu środowisku. W nauczaniu należy też zwracać uwagę na właściwe odnoszenie się do przyrody: czystość na szlakach, ciszę, respektowanie przepisów obowiązujących na terenie lasów i parków narodowych, poszanowanie pól, które uprawiają rolnicy. Turysta porusza się po drogach publicznych, szlakach nizinnych, górskich i wodnych. Trzeba zatem wskazać na sprawę zachowania przepisów ruchu drogowego, zasad bezpieczeństwa w górach i nad akwenami. Służą one dobru człowieka i zachowaniu piękna przyrody, która jest Bożym darem.

W okresie powakacyjnym w homiliach, katechezach, spotkaniach małych grup trzeba nawiązać do minionego czasu i zachęcić do refleksji nad tym, czy czas odpoczynku był przeżyty wartościowo. Z drugiej strony zapytać, czy podczas dni wolnych nie doszło do niegodnych chrześcijanina zachowań.

45. Duszpasterstwo turystów urzeczywistnia się poprzez liturgię i modlitwę. Przed rozpoczęciem wakacji należy zorganizować nabożeństwo dla dzieci i młodzieży oraz zachęcić do skorzystania z sakramentu pokuty. W homilii i komentarzach poruszyć zagadnienia związane z chrześcijańskim przeżywaniem czasu wolnego. Podręczniki nabożeństw zawierają obrzędy błogosławienia przed wakacjami, błogosławienia podróżnych i pielgrzymów[35]. Należy zwrócić się do rodziców dzieci i młodzieży, zwłaszcza wysyłanych na zbiorowy wypoczynek, by uczulili kierowników, wychowawców, opiekunów kolonijnych oraz swoje dzieci na godne i chrześcijańskie przeżywanie wakacji, aby domagali się od kierownictwa kolonii (obozów, „zielonych szkół” itp.) umożliwienia uczestnictwa dzieci w praktykach religijnych.

Godnym zwyczajem w okresach ferii i wakacji jest włączanie do modlitw podczas Mszy św. i innych nabożeństw intencji za turystów oraz wypoczywających na wakacjach.

46. Podróżującym zdarzają się nieszczęśliwe wypadki. Trzeba zachęcać, by turyści nosili przy sobie kartkę z prośbą, aby w takim przypadku poprosili o sakramentalną posługę kapłana (spowiedź, namaszczenie chorych).

Sami kapłani powinni zadbać podczas podróży o oleje święte i w razie potrzeby służyć sakramentalną posługą ofiarom wypadków.

47. Wiele parafii położonych jest w okolicach chętnie odwiedzanych przez turystów. Należy przygotowywać do sezonu turystycznego swoich parafian i przypomnieć o obowiązku chrześcijańskiej gościnności. Przejawia się ona w dawaniu chrześcijańskiego świadectwa, tworzeniu przyjaznej atmosfery, życzliwości, otwarciu na potrzeby gości i gotowości do pomocy. Turyści nie są tylko „złem koniecznym” ani „okazją do zarabiania pieniędzy”, ale naszymi braćmi i siostrami. Trzeba też uczulić na możliwość moralnie negatywnych wpływów ze strony przybyszów. Szczególną duszpasterską opieką powinno się objąć osoby obsługujące ruch turystyczny (pracownicy domów wczasowych, hoteli, kempingów, schronisk, centrów rekreacyjnych, wyciągów narciarskich, gastronomii, transportu, przewodnicy itp.). Praca w turystyce ma często charakter sezonowy, a zatem niestabilny, niekiedy zagrażający prawom pracowniczemu. Czas wakacyjnego sezonu jest tu okresem nasilonej pracy. Wielu z nich pracuje w święta, często w dużej odległości od kościoła, mając trudności z wypełnianiem nawet podstawowych praktyk religijnych. Należy im ułatwić praktyki religijne, np. przez zachętę do udziału w sobotniej wieczornej Mszy św., rozmowę z pracodawcami i prośbę o takie rozłożenie dyżurów pracy, by mogli uczestniczyć w niedzielnej Mszy św., jak też mieć czas dla swojej rodziny. Wymienione sytuacje zawodowe mogą zagrażać rodzinnym i społecznym więzom. Stąd konieczna jest intensywna duszpasterska troska o rodziny i społeczne wsparcie ze strony parafii.

48. Parafia ma być wspólnotą gościnną, przyjmującą wszystkich przybyszów[36]. W miejscowościach (parafiach) turystycznych przed Mszą św. lub w ogłoszeniach duszpasterskich powinno się przywitać i pożegnać gości. Ukazać, że należą do jednej wspólnoty chrześcijan. Poinformować ich o tym, co parafia może im zaofiarować podczas urlopu i zaprosić do udziału w życiu religijnym lokalnej wspólnoty, jak też w programach przygotowanych specjalnie dla nich.

49. Szczególnie ważne jest ogłoszenie godzin sprawowania Mszy św., sakramentu pokuty, innych nabożeństw i posług duszpasterskich. Informacja taka powinna znaleźć się we wszystkich parafialnych komunikatorach, a w szczególności w pobliżu kościołów i innych miejsc sakralnych. Wskazane jest – w porozumieniu z lokalnymi władzami – postawienie tablic z bieżącą informacją w innych widocznych miejscach publicznych, np. przy drogach[37].

50. Rytm życia turystów i odpoczywających ma swoją specyfikę, np. większość dnia spędzają oni na wycieczkach, plażach, stokach narciarskich, a w domach wczasowych mają wyznaczone godziny posiłków. W miejscowościach o większym nasileniu ruchu turystycznego należy dostosować godziny odprawiania Mszy św. do rytmu życia gości, np. celebrować je w późniejszych godzinach wieczorem, gdy wracają z wędrówek lub rekreacji, tak by nie kolidowały z godzinami posiłków w domach wczasowych itp. W niektórych przypadkach, przy napływie większej liczby gości, zachodzi konieczność dodatkowej Mszy św. w kościele parafialnym, a także w kaplicach dojazdowych, tam gdzie są większe skupiska wypoczywających (domy wczasowe, obozy harcerskie, kolonie). W uzasadnionych przypadkach trzeba odprawić Mszę św. polową, z zachowaniem odpowiednich przepisów kościelnych.

51. Poza domem, w obcym środowisku, człowiek chętniej podejmuje refleksję nad swym życiem, szukając drogi nawrócenia i wsparcia ze strony kapłana. W miejscowościach turystycznych trzeba zadbać o stałe godziny dyżurów w konfesjonale, jak również dyżury duszpasterzy poza spowiedzią. W miarę możliwości udostępnić spowiedź w językach obcych.

52. Przebywający na wczasach chętniej otwierają się na sprawy duchowe i dysponują większą ilością wolnego czasu. Należy wyjść naprzeciw tym potrzebom, udostępniając przez większą część dnia kościoły i kaplice, a przynajmniej ich wydzieloną część, dla modlitwy i adoracji Najświętszego Sakramentu.

53. Współczesny ruch turystyczny coraz częściej staje się międzynarodowy. Jeżeli zaistnieje taka potrzeba, zwłaszcza w dużych miastach i ośrodkach, gdzie przybywa wielu obcokrajowców, należy

zadbać o sprawowanie duszpasterskich posług w obcych językach, zwłaszcza Mszy św. niedzielnych i sakramentu pokuty.

54. Parafia powinna zadbać o łączność z turystami poprzez różnego rodzaju media. Ogłoszenia dla gości winny być umieszczane w gablotkach przy kościele, obok przydrożnych kapliczek, na tablicach ogłoszeń w gminie i w ruchliwych miejscach, w punktach informacji turystycznej a także w drukowanych informatorach duszpasterskich i gazetach parafialnych. Drukowane informatory trzeba pozostawić nie tylko w przedsionku kościoła, ale dostarczyć je do punktów informacji turystycznej, przekazać gospodarzom przyjmującym gości, domom wczasowym, hotelom, pensjonatom, kempingom, schroniskom itp.

Przy kościele należy umieścić w widocznym miejscu odpowiednią tablicę zawierającą historię kościoła i parafii oraz opis najciekawszych zabytków na jej terenie. Tam gdzie to możliwe, trzeba go sporządzić w formie drukowanej, dostępnej w przedsionku kościoła, np. w postaci ulotki lub folderu.

Jednym ze sposobów nawiązania kontaktu z turystami jest list do gości, rozprowadzany we wcześniej wskazany sposób. Zawiera on np. powitanie ze strony proboszcza, propozycje modlitw wakacyjnych, rozważania na niedzielę, zaproszenie na nabożeństwa i ich rozkład, jak też informacje o lokalnych zabytkach kultury chrześcijańskiej.

Parafie powinny współpracować z lokalnymi centrami lub punktami informacji turystycznej w celu propagowania informacji dotyczących cennych obiektów sakralnych, szlaków turystyki religijnej, muzeów sakralnych itp.

Wymienione działania są dobrą okazją do zapoznawania turystów z bogactwem lokalnych form religijności, miejscowej kultury, zwyczajów, zabytków, jak też drogą do okresowego włączania ich w życie wspólnoty parafialnej.

55. Skutecznym i koniecznym narzędziem współczesnego duszpasterstwa turystycznego są nowoczesne technologie internetowe, np. strony i komunikatory internetowe. Każda parafia w regionach turystycznych powinna na swojej stronie internetowej mieć zakładkę przeznaczoną dla turystów, w której podaje się ważne informacje (wskazane w innych punktach niniejszego dokumentu).

56. Turyści, dysponując większą ilością wolnego czasu, chętnie poświęcają się aktywnościom kulturalnym. Dobrym zwyczajem jest udostępnianie im religijnej prasy i książek, nagrań muzycznych i multimedialnych. Dobrze służy temu zadaniu biblioteka parafialna z czytelnią lub parafialny kiosk. Należy zadbać o zorganizowanie wydarzeń krzewiących kulturę chrześcijańską, np. prelekcji, spotkań z ciekawymi ludźmi, pokazów filmów o tematyce religijnej, przedstawień religijnych, koncertów.

57. Podczas organizacji koncertów w obiektach sakralnych należy stosować się do odnośnych kościelnych przepisów wydanych przez Stolicę Apostolską, Konferencję Episkopatu Polski oraz biskupa miejsca. W szczególności do zasady podanej przez Kodeks Prawa Kanonicznego: „W miejscu świętym dopuszcza się tylko to, co służy sprawowaniu i szerzeniu kultu, pobożności i religii, a zabrania się tego, co jest obce świętości miejsca” (kan. 1210)[38].

58. Wiele kościołów posiada cenne zabytki sztuki i architektury. Jest to wspólne bogactwo, dlatego świątynie powinny umożliwiać ich indywidualne lub wspólne zwiedzanie. W kościołach i innych miejscach sakralnych, licznie odwiedzanych przez turystów, wskazane jest w wyznaczonych, stałych godzinach, zorganizowanie wspólnego zwiedzania z odpowiednio wykształconym i przygotowanym miejscowym przewodnikiem. Jest to okazja do apostolskiego zaangażowania katolików świeckich i ewangelizacji, szczególnie poprzez objaśnianie chrześcijańskiego znaczenia oglądanych obiektów. Należy jednak zadbać, by miejsca te nie przerodziły się w muzea. Odwiedzających kościoły winno się zachęcić do chwili osobistej modlitwy i przewidzieć taki czas w trakcie oprowadzania.

59. Na teren kościoła przychodzą osoby o różnym wyrobieniu duchowym i wychowaniu. Aby strzec godnej atmosfery świątyni, przy wejściu do obiektów sakralnych powinno się umieścić tablice przypominające odwiedzającym o świętości miejsca, godnym ubiorze i zachowaniu.

60. W wypadku ważnych miejsc sakralnych, np. sanktuariów, zabytkowych kościołów, cmentarzy, przy współpracy z miejscowymi władzami, należy zadbać o umieszczenie przy publicznych drogach drogowskazów do nich. Przyjęty jest międzynarodowy standard tablic koloru brązowego z jasnymi napisami.

61. Zgodnie ze światowym standardem, powinno się zaopatrzyć pokoje w miejscach noclegowych (hotelach, pensjonatach, domach wczasowych) w egzemplarze Pisma Świętego w języku polskim lub w innych językach.

62. Jeśli na terenie parafii aktywne są organizacje turystyczne, parafia winna podejmować współpracę z nimi oraz utrzymywać kontakt z przewodnikami turystycznymi. Podobnie jak w wypadku duszpasterstwa diecezjalnego, trzeba towarzyszyć ich turystycznym inicjatywom przez organizację okolicznościowych nabożeństw, np. z okazji lokalnych rajdów turystycznych, jubileuszy, świąt patronów, Światowego Dnia Turystyki, Światowego Dnia Przewodnika.

63. Popularną i chętnie realizowaną formą pobożności jest pielgrzymowanie. Parafie są organizatorami pielgrzymek. Cenną inicjatywę stanowią też wyjazdy turystyczne, które mogą przybierać formę turystyki religijnej, zwłaszcza gdy towarzyszy im kapłan. Jest to też sposób aktywizacji apostołskiej katolików świeckich i droga do integracji lokalnej wspólnoty. Przy organizacji wymienionych wyjazdów należy pamiętać o stosowaniu się do aktualnie obowiązującego ustawodawstwa państwowego. Dobrym zwyczajem jest przygotowanie planu pielgrzymkowego (turystyki religijnej) na kolejne lata, np. pielgrzymek do sanktuariów diecezjalnych i ogólnopolskich, pielgrzymek dla grup stanowych i wiekowych (np. dzieci, młodzieży, rodzin, seniorów) w formach autobusowych, pieszych, rowerowych itp.

D. Zadania ugrupowań kościelnych, grup duszpasterskich oraz innych instytucji kościelnych organizujących turystykę

64. Duszpasterstwo na polu turystyki jest w znacznej mierze miejscem apostołstwa osób świeckich, aktywnych w stowarzyszeniach kościelnych, ruchach i grupach duszpasterskich. Świeccy powołani są tu do współpracy z misją hierarchii[39]. Jako bezpośredni twórcy turystyki mają w odniesieniu do niej własne kompetencje i specjalistyczną wiedzę, które wnoszą w obszar duszpasterstwa, usprawniając jego funkcjonowanie[40]. Niektóre z przywołanych ugrupowań, np. Akcja Katolicka, Caritas, w swoich statutach mają zapisane zadanie organizowania różnych form spędzania czasu wolnego, wypoczynku i turystyki. W tym znaczeniu są to także kolonie katolickie, obozy, rekolekcje wyjazdowe, wycieczki. Ugrupowania te, jeśli same nie mają odnośnych uprawnień, powinny współpracować z instytucjami upoważnionymi przez państwowe ustawodawstwo do prowadzenia imprez turystycznych.

Do szczegółowych zadań gremiów apostołskich należą w szczególności:

a. Wypracowywanie modeli wartościowego sposobu spędzania wolnego czasu, które posłużą turystom i organizacjom turystycznym. Są nimi programy tras turystyki religijnej, rajdów, imprez kultury chrześcijańskiej, konkursów, odznak turystyki religijnej itp.

b. Organizacja, znakowanie oraz konserwacja szlaków pielgrzymkowych, turystyki religijnej i kultury chrześcijańskiej we współpracy z diecezją, parafiami i gminami, przez które szlaki mają przebiegać. W tym zakresie należy współpracować z istniejącymi organizacjami znakującymi szlaki (np. PTTK) w zakresie merytorycznej zasadności prowadzenia szlaku. Aneks do niniejszego dokumentu zawiera szczegółowe wskazania w tym względzie.

c. Organizacja wędrówek, rajdów szlakami turystyki religijnej i kultury chrześcijańskiej, np. Szlakiem Maryjnym, Drogą św. Jakuba, Szlakami Papieskimi, Szlakiem Cysterskim, Szlakami Świętych, Szlakiem Chrztu Polski, Szlakiem Ogrodów Biblijnych.

- d. Przygotowanie drukowanych i internetowych przewodników dla turystyki religijnej i pielgrzymowania.
- e. Systematyczne pogłębianie wiedzy i umiejętności praktycznych w dziedzinie turystyki i apostołstwa na polu turystyki.

65. Grupy kościelne organizujące turystykę, wakacyjne kolonie, obozy, rekolekcje i tym podobne akcje winny pozostawać w kontakcie z lokalną parafią, z jej proboszczem i duszpasterzami. Jeśli ich pobyt nie odbywa się w osobnym ośrodku rekolekcyjnym, należy poinformować miejscowego proboszcza o programie pobytu, uzgodnić korzystanie z kościoła, z kaplicy dojazdowej bądź domu parafialnego. Domy prywatne nie są miejscem sprawowania liturgii. Wyjątkiem są przypadki, gdy grupa przebywa w odległości, która uniemożliwia dotarcie do kościoła. Gdy zajdzie uzasadniona potrzeba sprawowania liturgii poza miejscem sakralnym, należy zachować odpowiednie przepisy prawa kościelnego. W szczególności trzeba zadbać o godność i czystość miejsca, kompletny sprzęt liturgiczny i strój kapłana. W wypadku sprawowania sakramentu pokuty poza miejscem sakralnym należy zadbać, by zachowanie kapłana i spowiadającego się nie budziło zgorszenia oraz zapewniło dyskrecję. Kapłan zasadniczo powinien być ubrany w sutannę (bądź albę) i stułę.

W dni powszednie wymienione wyżej grupy organizują nabożeństwa w swoim gronie, natomiast w niedziele i święta włączają się w nabożeństwa w miejscowej parafii. Mogą one animować liturgię a równocześnie dać wobec lokalnej wspólnoty świadectwo swej wiary.

66. Kapłan prowadzący wymienione grupy proponuje pomoc miejscowym duszpasterzom w posłudze niedzielnej lub w konfesjonale, zwłaszcza w okresach gremialnych spowiedzi.

67. W każdym przypadku grupy kościelne zobowiązane są do przestrzegania aktualnie obowiązujących przepisów prawa państwowego i resortowego, odnoszącego się do organizowania imprez turystycznych lub zbiorowego wypoczynku. Nie wolno organizować odpoczynku zbiorowego bez odpowiednio przeszkolonego personelu, posiadającego aktualnie obowiązujące certyfikaty, np. kierownika kolonii, wychowawcy grup kolonijnych. Szczególny nacisk należy kłaść na bezpieczeństwo poruszania się na drogach, w górach i nad wodą.

68. Zadaniem instytutów teologicznych, aktywnych w ramach ośrodków akademickich bądź w diecezjach, są studia nad problematyką współczesnej turystyki i pastoralnej posługi Kościoła w tym obszarze, jak też przygotowanie osób duchownych i świeckich do posługi duszpasterskiej wśród turystów[41]. Wskazane jest, by instytuty teologiczne organizowały takie przygotowanie w formie rozbudowanej kierunku studiów z turystyki religijnej (licencjat zawodowy, jednolite studia magisterskie) lub specjalizacji w ramach studiów teologicznych lub instytutów wiedzy religijnej bądź studiów podyplomowych.

69. Ośrodki teologiczne powinny organizować specjalistyczne szkolenia, sympozja albo kongresy dotyczące duszpasterstwa turystycznego, turystyki religijnej i pielgrzymowania, które staną się dobrą okazją do wymiany doświadczeń, integracji środowisk i systematycznego dokształcania kadr. Szczególnym zadaniem jest tu propagowanie etycznych zasad w turystyce.

70. Ważną rolę w duszpasterstwie turystów pełnią instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego. Wiele z nich ma tradycję opieki nad „osobami w drodze”, szczególnie pielgrzymami. Są współpracownikami biskupów, włączeni w duszpasterstwo na różnych szczeblach[42]. W duszpasterstwie turystów szczególnie przydatna jest ich ruchliwość („mobilitas”) oraz duszpasterska zespołowość („pastoralis complexus”). Mogą skuteczniej towarzyszyć osobom znajdującym się poza miejscem własnego zamieszkania i organizować posługujące wśród turystów zespoły duszpasterskie. Ich domy zakonne mogą stać się ośrodkami duszpasterskimi dla turystów i pielgrzymów[43].

E. Duszpasterstwo turystów w sanktuariach i miejscach pielgrzymkowych

71. Sanktuaria i miejsca pielgrzymkowe spełniają w duszpasterstwie turystycznym rolę analogiczną jak wymienione wcześniej parafie turystyczne. Istotne elementy tego duszpasterstwa wskazuje *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii*[44]. Do działań duszpasterskich wobec

turystów należy stosować *mutatis mutandis polecenia (rady, wymagania, zasady)* zawarte we *Wskazaniach dla duszpasterstwa pielgrzymkowego*.

72. Sanktuaria i inne ośrodki pielgrzymkowe są miejscami, gdzie przybywają nie tylko pątnicy, ale i turyści, nierzadko bowiem posiadają one interesujące pod kątem turystyki obiekty. Już sama obecność turystów w tych ośrodkach stanowi niepowtarzalną okazję do ewangelizacji. Pośród nich bowiem znajdują się także osoby słabej wiary lub niewierzący. Serdeczne przyjęcie, odpowiednie objaśnienie znaczenia chrześcijańskich zabytków z ich symboliką może szerzej otworzyć ich serca na Ewangelię[45].

F. Współpraca z innymi instytucjami

73. W turystyce zaangażowane są liczne instytucje. Duszpasterstwo turystów podejmuje z nimi współpracę, korzysta z ich doświadczeń i prosi o wsparcie w swoich poczynaniach. Wiele z osób działających w tych instytucjach to członkowie Kościoła. Należy ich zachęcać oraz wspierać w podejmowaniu aktywności ewangelizacyjnej i apostołskiej na polu turystyki.

74. Szczególnie ważna jest współpraca z biurami podróży organizującymi pielgrzymowanie i turystykę religijną oraz stowarzyszeniami przewodników. Oprócz eksplikowanych wcześniej w niniejszych *Wskazaniach* spraw, należy prosić, by dbali o religijny charakter organizowanych pielgrzymek, pozostawali w kontakcie z duszpasterzami odwiedzanych miejsc sakralnych i stosowali się do zasad tam obowiązujących. W wypadku przygotowania pielgrzymek konsultowali ich program religijny oraz zapraszali na nie kapłanów w celu opieki duchowej.

75. Należy dążyć do licencjonowania osób oprowadzających turystów po obiektach religijnych. Osoby takie po odpowiednim przygotowaniu otrzymują stosowny dokument od biskupa diecezji. Aneks do niniejszego dyrektorium zawiera zasady takiej certyfikacji.

76. Należy dążyć do certyfikacji biur turystycznych, które organizują pielgrzymki. Powinny one otrzymać stosowny dokument wydany przez Konferencję Episkopatu Polski lub biskupa diecezji.

77. W wielu miejscach pojawiają się godne pochwały inicjatywy tworzenia szlaków pielgrzymkowych i turystyki religijnej. Należy dążyć do certyfikacji tych szlaków ze strony kościelnej. Aneks do niniejszego dyrektorium zawiera zasady takiej certyfikacji.

78. Duszpasterstwo turystów wspiera wypracowywanie etycznych zasad resortowych dla osób zatrudnionych w różnych zawodach związanych z turystyką. W razie potrzeby służy radą i wsparciem w rozwiązywaniu dylematów moralnych.

Wskazania dla duszpasterstwa turystów zostały przygotowane przez Radę Konferencji Episkopatu Polski ds. Migracji, Turystyki i Pielgrzymek i zatwierdzone przez Konferencję Episkopatu Polski na mocy uchwały nr 17/383/2019 z dnia 13 czerwca 2019 r. na okres 3 lat ad experimentum.

ANEKS

I. Schemat duszpasterstwa „osób w drodze” w odniesieniu do turystów

Instytucja: STOLICA APOSTOLSKA

Dykasteria ds. Integralnego Rozwoju Człowieka

Ważniejsze zadania:

Dykasteria przejęła rolę dotychczasowej Rady ds. Migracji i Podróżnych, której zadaniami były:

- konsultacja problemów związanych z „osobami w drodze” (turyści, pielgrzymi, migranci, przesiedleńcy, pracownicy cyrków itp.)
- koordynacja duszpasterstwa „osób w drodze”
- koordynacja duszpasterstwa pracowników sektora turystyki
- przygotowanie programów i pomocy duszpasterskich

- kontakt z międzynarodowymi organizacjami zajmującymi się „osobami w drodze”
- kongresy duszpasterstwa, zjazdy, szkolenia, studia itp.

Instytucja: KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI

Rada ds. Duszpasterstwa Migracji, Turystyki i Pielgrzymek:

- przewodniczący
- członkowie biskupi
- konsulatorzy
- Krajowy Duszpasterz Turystów
- Krajowe Kolegium Duszpasterzy Turystów

Ważniejsze zadania:

- konsultacja problemów związanych z „osobami w drodze”
- ożywianie i koordynacja na terenie kraju duszpasterstwa „osób w drodze” oraz pracowników sektora turystyki
- przygotowanie programów i pomocy duszpasterskich
- kontakt z krajowymi organizacjami zajmującymi się turystyką
- konferencje, szkolenia, studia itp.

Instytucja: DIECEZJE

- diecezjalni duszpasterze turystów
- zespół współpracowników

Ważniejsze zadania:

- ożywianie, koordynacja, inicjatywy duszpasterstwa na terenie diecezji
- przygotowanie programów i pomocy duszpasterskich dla diecezji
- kontakt z lokalnymi organizacjami zajmującymi się turystyką
- organizacja zebrań, szkoleń itp.

Instytucja: MIEJSCOWOŚCI TURYSTYCZNE, SANKTUARIA, PORTY LOTNICZE I MORSKIE

- duszpasterze delegowani do miejscowości turystycznych lub grup związanych z turystyką
- proboszczowie miejscowości turystycznych
- kustosze sanktuariów
- kapelani lotnisk, portów morskich

Ważniejsze zadania:

- duszpasterstwo wśród turystów (wczasowiczów)
- duszpasterstwo w sanktuariach (wśród pielgrzymów i turystów)
- duszpasterstwo w portach lotniczych, morskich (wśród podróżnych i personelu)

II. Zasady certyfikacji szlaków religijnych, pielgrzymkowych i kultury religijnej

Poniższe zasady stanowią wskazówki dla Konferencji Episkopatu Polski oraz biskupów na terenie ich diecezji, pomagające w certyfikacji (akceptacji) szlaków religijnych, pielgrzymkowych i kultury religijnej, o którą zwracają się inicjatorzy.

1. Pedagogika szlaku

Celem szlaku religijnego, pielgrzymkowego bądź kultury religijnej jest w pierwszym rzędzie ukazanie religijnych walorów odwiedzanych przez pielgrzymów i turystów miejsc, zapoznanie z postaciami osób świętych i świątobliwych związanych z okolicami. Odwiedzane na szlaku miejsca ukazują rolę Kościoła w tworzeniu kultury, a zatem także związek między religią a kulturą. Religijność odcisnęła swe piętno na wielu ludzkich dziełach. Z drugiej strony Kościół był i jest mecenasem kultury. W przypadku osób chodzi o ukazanie świadectwa ich wiary, przedstawienie działalności społecznej i kulturalnej płynącej z wiary, wkład w życie Kościoła i narodu. Czasami chodzi też o unaocznienie ciągle żywej religijności rozwijanej w miejscowych wspólnotach, parafiach i sanktuariach, np. w zwyczajach religijnych i kulturowych.

Poprzez szlak ułatwia się pielgrzymowi lub turyście dotarcie do miejsc nie zawsze znanych i popularnych. Udostępnia się te miejsca i proponuje konkretny projekt wędrówki.

Przejsięcie szlaku ma wspierać rozwój wiary pielgrzyma lub turysty, wskazać, jakie znaczenie dla jego życia religijnego może mieć poznanie wybranej postaci lub miejsca. W ten sposób szlak spełnia rolę ewangelizacyjną i wychowawczą.

2. Podmiot odpowiedzialny za szlak

Szlak jest inicjatywą o trwałym charakterze. W związku z tym powinien być wskazany podmiot (koordynator szlaku), który bierze odpowiedzialność nie tylko za utworzenie szlaku lecz także ciągłość jego funkcjonowania, utrzymanie, zapewnienie bezpieczeństwa i promocję. Nie może to być indywidualna osoba prywatna, ale instytucja, np. stowarzyszenie, fundacja, diecezja, parafia, gmina itp.

3. Tworzenie szlaku

Przy tworzeniu szlaku konieczna jest konsultacja ze specjalistami, którzy wydadzą opinię o jego celowości:

- a. od strony kościelnej z duszpasterzami (duszpasterz pielgrzymów, turystów), historykami Kościoła, historykami sztuki religijnej, kulturoznawcami religii, diecezjalnymi konserwatorami zabytków;
- b. od strony świeckiej z fachowcami, którzy znają się na technice wyznaczania szlaków, m. in. znakowania, opatrzenia tablicami informacyjnymi. Kompetentnym podmiotem jest tu PTTK, które w swoich oddziałach terenowych ma specjalistów od tego rodzaju przedsięwzięć i posiada *Instrukcję znakowania szlaków turystycznych*.

Szlak powinien być uzgodniony z miejscowymi proboszczami, rektorami kościołów lub ośrodków pielgrzymkowych, którzy będą gotowi do zaakceptowania przybywających na ich teren pielgrzymów lub turystów, wskażą, w jaki sposób obiekty sakralne będą udostępniane, jakie posługi duszpasterskie mogliby proponować.

Szlak powinien być uzgodniony także z gospodarzami terenów, przez które będzie przebiegał i należy od nich uzyskać oficjalną zgodę. Są to lokalne samorządy (prezydent, burmistrz, wójt, sołtys), nadleśnictwa, osoby prywatne. Jest to konieczne ze względu m.in. na potrzebę umieszczania oznakowania szlaku, przejście przez miejsca publiczne, lokalną promocję szlaku itp.

Należy określić sposób oznakowania szlaku w terenie. Minimum to tablica informacyjna w miejscach kluczowych, zawierająca podstawową informację o danym miejscu i logo szlaku. Twórca szlaku jest zobowiązany do wykonania oznakowania oraz późniejszej stałej kontroli jego stanu i konserwacji.

4. Funkcjonowanie szlaku

Żołowyciel powinien wskazać, jak w praktyce szlak będzie funkcjonował. Czy jest zapewnione minimum duszpasterskiej opieki dla osób chcących udać się na szlak (np. kontakt z duszpasterzami bądź osobami zaangażowanymi apostołsko, przewodnictwo po obiektach sakralnych, dostęp do

obiektów sakralnych), czy ma projekty wydarzeń o charakterze religijnym i kulturalnym wokół szlaku (np. zbiorowe pielgrzymki, zloty, rajdy)?

5. Informacje i promocja szlaku

Dla prawidłowego funkcjonowania szlaku konieczna jest stale dostępna informacja. Obok wcześniej wymienionych elementów, konieczne jest przygotowanie folderów, drukowanych przewodników, map, portalu internetowego (stale aktualizowanego; także w wersji mobilnej) itp. Zawierać one będą m.in. informacje o obiektach na trasie, wskazówki dotyczące drogi, informacje o nabożeństwach w lokalnych ośrodkach duszpasterskich, dane kontaktowe do duszpasterstw znajdujących się na trasie szlaku. Wskazane jest, by wymienione materiały były dostępne także w wersji obcojęzycznej.

6. Dodatkowe uwagi praktyczne

W punkcie zawarto dodatkowe uwagi praktyczne, uzupełniające wcześniej wymieniane kwestie. Realizacja poniższych zadań nie jest konieczna do certyfikacji szlaku. Niemniej stanowi ważne wskazania odnośnie do jego tworzenia i długoterminowego funkcjonowania.

Etapy tworzenia szlaku

Etap I: Projekt

- Określenie znaczenia szlaku, jego celu i tematyki.
- Określenie potencjału pielgrzymkowego i turystycznego szlaku.
- Opracowanie przebiegu szlaku.
- Wyznaczenie obiektów kluczowych szlaku.
- Wyznaczenie pozostałych obiektów formalnie zaliczanych do szlaku.
- Opracowanie logotypu szlaku.
- Powołanie koordynatora szlaku.
- Opracowanie waloryzacji oraz analizy potencjału pielgrzymkowego i turystyczno-kulturowego szlaku.

Etap II: Informacja

- Wykonanie tablic informacyjnych.
- Oznakowanie szlaku w terenie (patrz także uwagi w punkcie 3).
- Wykonanie i rozbudowa małej infrastruktury.

Etap III: Promocja (patrz także uwagi w punkcie 5).

- Wykonanie własnego, aktualizowanego portalu internetowego (również w wersji mobilnej i obcojęzycznej).
- Stała promocja w prasie, telewizji, Internecie i mediach społecznościowych.
- Wydanie przewodnika, map i folderów (również w wersji obcojęzycznej).
- Współpraca w zakresie promocji szlaku z samorządem terytorialnym oraz władzami Kościoła.
- Działania informacyjne dotyczące szlaku w regionalnych i lokalnych punktach informacji turystycznej oraz w regionalnych i lokalnych organizacjach – stowarzyszeniach zajmujących się obsługą ruchu turystycznego.
- Informacja o szlaku na portalach lokalnych gmin, organizacji turystycznych i przewodnickich.
- Organizacja warsztatów, prelekcji, wykładów i wystaw na temat szlaku.

- Organizacja weekendowych (niedzielných) pielgrzymek (wędrowek, rajdów) szlakiem, rozpoczynających się np. od nabożeństwa (Mszy św.) w miejscowym kościele przy udziale lokalnych mieszkańców.
- Organizacja konferencji naukowych i popularnonaukowych (popularyzacyjnych).
- Promocja szlaku na targach turystycznych i kulturowych.
- Przygotowanie specjalnego certyfikatu dla turystów (pielgrzymów) lub odznaki turystycznej (pielgrzymkowej), którzy przeszli szlak.

Etap IV: Koordynacja i zarządzanie

- Powołanie rady programowej szlaku (kapituły szlaku) w regionie (województwie/diecezji), przez który przebiega szlak. Będzie ona zajmować się rozwojem szlaku na danym terenie. Do udziału w pracach rady, podmiot odpowiedzialny za szlak powinien zaprosić przedstawicieli wszystkich powiatów, gmin i parafii, przez które szlak przebiega, przedstawiciela miejscowego biskupa diecezji (np. przedstawiciela wydziału duszpasterskiego kurii diecezjalnej, duszpasterza turystów lub pielgrzymów), reprezentantów świata nauki, organizacji i stowarzyszeń związanych z turystyką w danym regionie, przedstawiciela nadleśnictw i obszarów objętych ochroną przyrody, przez które poprowadzono szlak, przedstawiciela lokalnych grup działania i lokalnych organizacji turystycznych.
- Stała kontrola stanu oznakowania szlaku oraz tablic informacyjnych (wyznaczenie grupy wolontariuszy – „strażników” opiekujących się odcinkiem szlaku w danym regionie).
- Przygotowanie obsługi przewodnickiej.
- Powołanie kapelana szlaku przez miejscowego biskupa diecezji (np. kapelani Drogi św. Jakuba są powołani w niektórych diecezjach).

III. Zasady licencjonowania przewodników po obiektach sakralnych

1. *Wskazania dla duszpasterstwa turystów* zalecają, by dążyć do licencjonowania osób oprowadzających po obiektach sakralnych, w szczególności katolickich kościołach, kaplicach i sanktuariach. Poniższe zasady stanowią pomoc dla biskupów diecezjalnych, którzy powinni wydawać odnośną licencję. Oprowadzanie po miejscach świętych jest czynnością odpowiedzialną. Osoba oprowadzająca, będąca chrześcijaninem, jest tu poniekąd świadkiem wiary i ewangelizatorem.

2. Kandydujący do licencji powinien być osobą o przykładowej postawie moralnej, wierzącym, cechującym się kulturą osobistą. Jeśli nie jest wierzący, winien zachować szacunek w słowach i zachowaniu do religii i zwyczajów religijnych.

3. Kandydat otrzymuje licencję na podstawie szkoleń przeprowadzanych przez diecezjalne duszpasterstwo turystyczne. Podstawowy program tych szkoleń jest określony w osobnym dokumencie. Wydający licencję biskup może uwzględnić wiedzę i kompetencje kandydata uzyskane podczas innych kursów dla przewodników.

Kandydat powinien posiadać przynajmniej w podstawowym stopniu wiedzę na temat historii Kościoła, architektury i sztuki kościelnej, symboliki chrześcijańskiej, liturgii i zwyczajów religijnych.

4. Biskup miejsca, po zasięgnięciu opinii diecezjalnego duszpasterza turystów, wydaje pisemny dokument (licencję) uprawniający do oprowadzania grup turystycznych po obiektach sakralnych.

5. Nad czynnościami oprowadzania czuwa miejscowy proboszcz, rektor kościoła lub kustosz sanktuarium. On też zgłasza ewentualne uwagi odnośnie do tego zadania osobom oprowadzającym oraz biskupowi miejsca. W razie braku poszanowania przyjętych zasad i ustaleń może poprosić osobę oprowadzającą o opuszczenie miejsca sakralnego. Czyni to z kulturą i dyskrecją. W razie

powtarzających się negatywnych opinii, licencja udzielona osobie oprowadzającej może zostać przez biskupa miejsca zawieszona lub cofnięta.

IV. Teksty przydatne dla duszpasterstwa turystów

1. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Wskazania ogólne dla duszpasterstwa turystycznego „Peregrinans in terra”*, 27 marca 1969, tekst polski: „Miesięcznik Diecezjalny Gdański” 15(1971)8–9, s. 268–285.
2. *O chrześcijańskich walorach turystyki*, List pasterski Episkopatu Polski, Warszawa, 16–18.03.1995.
3. Orędzia, przesłania i listy papieskie oraz Stolicy Apostolskiej na Światowy Dzień Turystyki.
4. Papieska Rada ds. Migracji i Podróżnych, *Pielgrzymka w Wielkim Jubileuszu Roku 2000*, 25.04.1998.
5. Papieska Rada ds. Migracji i Podróżnych, *Sanktuarium. Pamięć, obecność i proroctwo Boga żywego*, 8.05.1999.
6. Papieska Rada ds. Migracji i Podróżnych, *Wskazania dla duszpasterstwa turystycznego*, Watykan, 29.06.2001.
7. *Uświęcenie czasu pracy i wakacji w Duchu Świętym*, List pasterski Episkopatu Polski na wakacje, 5.06.1998:
http://episkopat.pl/dokumenty/listy_pasterskie/4572.1,Uswiecenie_czasu_pracy_i_wakacji_w_Duchu_Swietym.html
8. *W obronie „dobrych zawodów”*, Słowo Episkopatu Polski o wychowawczych wartościach sportu, Licheń, 12.06.2004: http://episkopat.pl/dokumenty/listy_pasterskie/4511.1,W_obronie_quot_dobrych_zawodow_quot.html
9. *Zachowujcie niedzielę, a niedziela zachowa waszą rodzinę*, List pasterski Episkopatu Polski na Niedzielę Świętej Rodziny, 30.12.2012: http://episkopat.pl/dokumenty/listy_pasterskie/4801.1,Zachowujcie_niedziele_a_niedziela_zachowa_wasza_rodzine.html
10. „10 przykazań” dla przewodników po sakralnych obiektach, <http://www.duszpasterstwo-pielgrzym.krakow.pl/index.php?show=rady1>
11. „Dekalog kierowcy” <http://www.duszpasterstwo-pielgrzym.krakow.pl/index.php?show=dekalogkier>
12. Liczne teksty zawiera strona internetowa byłej Papieskiej Rady ds. Migracji i Podróżnych: www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/migrants/index_it.htm www.pcmigrants.org
13. Council of Europe / Cultural Routes, <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/all-cultural-routes> Wymienione w p. 1–5, jak też inne przydatne teksty są dostępne na stronie Internetowej Rady Konferencji Episkopatu Polski ds. Migracji, Turystyki i Pielgrzymek w zakładce turyści <http://migracja.episkopat.pl/turysci/>
14. Konferencja Episkopatu Polski, *Wskazania dla duszpasterstwa turystów*, 13.06.2019.

[1] Por. Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, *Wskazania dla duszpasterstwa turystycznego*, 29.06.2001, Wstęp.

[2] Rada Konferencji Episkopatu Polski ds. Migracji, Turystyki i Pielgrzymek, *Wskazania dla duszpasterstwa pielgrzymów* (w przygotowaniu).

[3] Hbr 3,14.

[4] Por. Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele*, 49.

- [5] Por. św. Augustyn, *Wyznania*, n. 36.
- [6] Sobór Watykański II, *Dekret o apostołstwie świeckich*, 14.
- [7] *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym*, 6.
- [8] Tamże, 61.
- [9] Tamże, 67.
- [10] Por. cyt. *Wskazania dla duszpasterstwa turystycznego*, 7.
- [11] Por. Papieska Rada ds. Migracji i Podróżnych, *Turystyka a zbliżenie kultur*, Orędzie na Światowy Dzień Turystyki 2011.
- [12] Por. cyt. *Wskazania dla duszpasterstwa turystycznego*, 9.
- [13] Por. Jan Paweł II, *Turystyka w służbie pokoju i dialogu między cywilizacjami*, Orędzie na XXII Światowy Dzień Turystyki 2001, 9.06.2001.
- [14] Por. Benedykt XVI, *Kontemplacja piękna dzieł sztuki drogą do Boga*. Katecheza podczas audiencji w Castel Gandolfo, 31.08.2011.
- [15] Por. cyt. *Wskazania dla duszpasterstwa turystycznego*, n. 8–9; także Jan Paweł II, *Ekoturystyka kluczem do właściwego rozwoju*, Orędzie na Światowy Dzień Turystyki 2002, 24.06.2002.
- [16] Por. Mdr 3,1–5; Rz 1,19–20.
- [17] *Turystyka w służbie pokoju i dialogu między cywilizacjami*, Orędzie na Światowy Dzień Turystyki 2001, 9.06.2001, 4.
- [18] Tamże.
- [19] Por. Dykasteria ds. Integralnego Rozwoju Człowieka, *Przesłanie z okazji Światowego Dnia Turystyki 27.09.2017*, Watykan, 29.06.2017.
- [20] Jan Paweł II, Encyklika *Redemptoris missio*, 7.12.1990, 82.
- [21] Por. Benedykt XVI, *Turyści potrzebują duszpasterskiej troski Kościoła*, Przesłanie z okazji VII Światowego Kongresu Duszpasterstwa Turystyki w Cancun, Watykan, 18.04.2012.
- [22] *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów*, 12.
- [23] Kan. 568.
- [24] *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów*, 18.
- [25] 17.08.2016 r. papież Franciszek powołał nowy organ Stolicy Apostolskiej – Dykasterię ds. Integralnego Rozwoju Człowieka. Podejmuje ona m. in. dotychczasowe zadania Papieskiej Rady ds. Migracji i Podróżnych. Teksty Motu proprio *Humanam progressionem* i statut Dykasterii znajdują się na stronach internetowych Stolicy Apostolskiej.
- [26] Cyt. *Wskazania dla duszpasterstwa turystycznego* wymieniają szczegółowe zadania kolejnych szczebli duszpasterstwa, 32–35.
- [27] Cyt. *Wskazania dla duszpasterstwa turystycznego*, 30.
- [28] Tamże, 33.
- [29] Tamże, 34.
- [30] *Kodeks Prawa Kanonicznego*, kan. 564–562, szczególnie kan. 568.
- [31] 1 Kor 12,25–27.
- [32] Cyt. *Wskazania dla duszpasterstwa turystycznego*, 34,4.
- [32] Wieloletnią tradycją w Polsce jest ogólnopolska pielgrzymka przewodników na Jasną Górę.
- [34] *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1994: *Obrzęd błogosławieństwa sprzętu pogotowia ratunkowego* (miejskiego, górniczego, wodnego, górskiego), t. 2, s. 403–407, *Obrzęd błogosławieństwa obiektów sportowych i gimnastycznych*, t. 1, s. 275–280.
- [35] Cyt. *Wskazania dla duszpasterstwa turystycznego*, 35.

[36] Np. *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, dok. cyt., tu: *Obrzęd błogosławieństwa przed rozpoczęciem podróży*, t. 1, s. 196–204; *Obrzęd błogosławieństwa urzędów i przedmiotów przeznaczonych dla podróżujących*, tamże, s. 281–292.

[37] Por. cyt. *Wskazania dla duszpasterstwa turystycznego*, 35.

[38] W niektórych regionach przyjął się zwyczaj umieszczania krzyży koloru żółtego z informacją o godzinach nabożeństw.

[39] Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Instrukcja o koncertach w kościołach „Lex Romae datur”*, 5.11.1987; *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej*, 14.10.2017, zwłaszcza p. X.

[40] Por. Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczne o Kościele*, 33.

[41] Por. Sobór Watykański II, *Dekret o apostołstwie świeckich*, 10.

[42] Cyt. *Wskazania dla duszpasterstwa turystycznego*, n. 33.2.

[43] Por. Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele*, 28.

[44] Por. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Wskazania ogólne dla duszpasterstwa turystycznego „Peregrinans in terra”*, 27.03.1969, 30–32.

[45] Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, 17.12.2001, szczególnie r. VIII.

[46] Por. Papieska Rada ds. Migracji i Podróżnych, *Sanktuarium. Pamięć, obecność i proroctwo Boga żywego*, 8.05.1999, 10.